

**ЛІНГВАЛЬНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ДОРОГА* В ІДІОЛЕКТІ
ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА**

© Тетяна Монахова, 2007

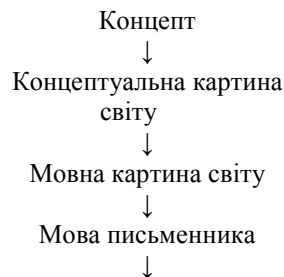
Інститут української мови НАН України (Київ)
Миколаївський державний гуманітарний університет
імені Петра Могили (Миколаїв)
УДК 811.161.2'01:81'37

У статті розглянуто репертуар іменникових репрезентантів концепту «дорога» в ідіолекті Валерія Шевчука. Подано рівневу структуру концепту, що складається з ядра, приядерної зони й периферії. Визначено авторські, ідіолектні, іменникові репрезентанти концепту «дорога».

Тема подорожування для української культури має сакраментальний характер – чумацькі подорожі, козацькі воєнні походи, тривале москалювання далеко від дому – усе це є невід’ємною складовою української історії й ментальності. *Дорога* є багаторазово повтореним і проінтерпретованим лейтмотивом у живописі, музиці, скульптурі тощо; перебуває в центрі цілого фразеологічного сімейства («зійти зі свого шляху», «здибатися на вузькій стежці», «збиватися з дороги», «переходити дорогу», «давати дорогу», «піти второваною стежкою», «іти своїм шляхом» тощо).

Саме тому *дорога* є концептом, адже **концепт** – це конгломерат семантичних полів, розширених культурно-філософськими значеннями так, що лексеми в структурі *концепту* об’єднані не однією, а кількома сполученими між собою *семами*. *Концептом* можуть стати лише такі *семантичні поля*, які номінують суспільно важливі для певного етносу й людства в цілому поняття, що дають змогу значенням перейти від співвідносного їм фрагменту дійсності до сфери ідеального, тобто духовно-ментального.

Концепт є тією ланкою, що об’єднує між собою ціле коло когнітивних понять:

Концепти

Таким чином, ідеальні уявлення про окремі явища реального світу разом із усіма конотаціями, емоційними характеристиками й національними символами (*КОНЦЕПТ*) складають загальне уявлення про світ (*концептуальна картина світу*), яке реалізується мовними засобами, закріплюється в узусі (*мовна картина світу*). Національну мовну картину світу щоразу «малюють» ідеальні мовці, представники духовної еліти нації, мовотворці, кодифікатори мови у своїй творчості й наукових працях (*мова письменника, ідіолект/ідіостиль*). Будь-який ідіолект національного письменника має свою концептосферу, яку творять концепти (*КОНЦЕПТИ*).

Мова письменника в загальному мовознавстві корелює з терміном *ідіолект*, а в когнітивній лінгвістиці – з терміном *поетична картина світу*. *Поетична картина світу* – це втілення мовної картини світу якогось народу у творчості національного письменника. За В. Масловою [1: 42], мовна картина світу універсальна, творцем її є увесь народ, а поетична – індивідуальна, вона створюється у текстах однієї людини, представника певного народу.

Сам Валерій Шевчук так визначає концепт *дорога*: «Дорога... – категорія, похідна від Дому, – це життєвий шлях, стежка для утечі з Дому (ескапізм), духовні мандри, житейська колотнеча, просто сказавши, людина в світі, поміж інших, не раз бездаха. Дім обов'язково єднається з дорогами, стежками, без них він мертвий... Зрештою, дорога може бачитися і як Бог...» [2: 90].

Концепт *дорога* реалізовано в ідіолекті Валерія Шевчук передовсім через іменникові репрезентанти, оскільки сам концепт є іменниковим. У його структурі розрізняємо 1) **ядро** – іменникові репрезентанти концепту, що виражають основні когнітивні дефініції концепту; 2) **приядерну зону** – синонімічні ядерним іменниковим репрезентантам одиниці, 3) **периферію** – художні тропи, авторські неологізми, фразеологічні одиниці тощо.

Ядро називає концепт, подає його основні значення, розкриває його зміст; приядерна зона концепту презентує синоніми імені концепту, демонструє можливості української мови щодо лексичного вираження когнітивних дефініцій концепту; периферія втілює особливості авторського концептобачення, презентує особливості ідіолекту письменника.

У текстах Валерія Шевчука ми визначаємо чотири основні когнітивні дефініції концепту *дорога*:

1. Смуга землі, призначена для їзди та ходіння, місце або простір, яким відбувається пересування, сполучення.
2. Напрямок руху в який-небудь бік, до якогось відомого місця.
3. Процес їзди, ходьби тощо куди-небудь, перебування у русі певний час, подорож.
4. Той, хто мандрує, подорожує.

Ці концептні дефініції реалізують такі іменникові репрезентанти, що становлять **ядро концепту**: **дорога, стежка, шлях** (перша і друга когнітивна дефініція); **мандри, мандрівка, поїздка, подорож** (третя когнітивна дефініція); **мандрівник** (четверта когнітивна дефініція).

Приядерну зону утворюють іменникові репрезентанти, які ширять діапазон значень ядерних іменникових репрезентантів концепту: **автодорога, алея, асфальт, бруківка, блуканина, блукання, бульвар, відрог, вояж, вулиця, вуличка, доріжка, завулок, ієромонах-мандрівець, лазівки, мандрюха, мандрованець, мандрівці, прибулець, проходка, подорожні, подорожани, пришелець, путівець, середохрестя, стежина, страний, тупець, хід, хідник, ходець-мандрівець, утікач** тощо.

Периферію концепту становлять фразеологічні одиниці, в яких іменникові репрезентанти концепту вжито в непрямому значенні, ідіолектні тропи. Серед зазначеного називаємо: **ввійти у колію, взяти на плече мандрівницьку торбу, вулиця-коридор, збивати з пуття, змії дороги, іти своєю дорогою, коридорець, лабіринти ночі, людина мандрівна, місячні доріжки, міряти шляхи, обходити десятою дорогою, наставити на праву путь, «прогулянка із задоволенням і не без моралі, як визначив Тарас Шевченко», простір доріг, річка-дорога, рибалти, синє полотно, сніги, стежки-доріжки, стежка-маленький ескалатор, стежка-павутина, стрічка, топтати стежку до когось, урвалася стежка до когось, щось через дорогу навприсядки** тощо.

Розглянемо послідовно всі рівні концепту.

Ядро концепту.

Іменникові репрезентанти **дорога** (*Невдоволено злітають і, важко б'ючи крильми, зіступаються з дороги* (ПМД)), **стежка** (*Хлопець рипнув хвірткою і несміливо став на стежці* (ДНГ)) і **шлях** (*Отож і загорівся цією пристрастю, й погнав у сніги й морози, на шляхи, дороги й путівці* (БПЛ)) називають як смугу землі, якою відбувається пересування, так і напрям руху, мету цього пересування.

Іменникові репрезентанти **мандри** (*Тепер, коли минуло від тої хвилі стільки часу, Марія любить часом, впоравшись із обідом, вийти в сад, сісти на ту ж таки садову лавочку і пуститись у такі солодкі й далекі мандри* (ДНГ)), **мандрівка** (*Володимир знав, що відсьогодні пісня ця почала свою мандрівку по землі* (ДНГ)), **подорож** (*Отже, боявся й прагнув своєї подорожі — щось мене відкидало від неї, а щось нестримно вабило* (БПЛ)), **поїздка** (*Але користь із тієї поїздки була: я переконався, що мав рацію архімандрит Шицик, сказавши, що на Білій Русі ялмужни я не зберу* (БПЛ)) номінують процес перебування в дорозі, мандрування, рух із певною метою.

Іменниковий репрезентант **мандрівник** (*Це їх побачив, озирнувшись, самотній мандрівник, який усе це йшов по синій дорозі, засипаній зорями*

(ДНГ)) є найтипівішою назвою для людини, що здійснює подорож, долає дорогу.

Приядерна зона уточнює, семантично диференціює, конкретизує ядерні іменникові репрезентанти концепту. Її представлено цілою низкою синонімів, які можна розподілити на такі семантичні групи: 1) антропонімічні назви, семантично пов'язані з іменами концепту; 2) лексеми, що номінують процес мандрування; 3) назви дороги (за матеріалом, функціональним призначенням, розміром тощо).

Антропонімічні назви, пов'язані з концептом *дорога*: **ієромонах-мандрівець** (І привиділося Климентію, що він, ієромонах-мандрівець і творець научальних віршів, сидить у темній подобі глибокого човна (БПЛ)), **гість-прийда** (По-дитячому подумав, що Броня послала kota на звіди, зараз він до неї прийде, тітка візьме його на руки, прихилить вухо до писка, і кіт почне розповідати їй, що бачив і що робить отой їхній гість-прийда (СТВ)), **людина мандрівна** (оскільки Климентій — людина мандрівна і начальних над собою не має, то цей припис можна і опустити (БПЛ)), **мандрівець** (Вони пили один одного, як п'ють воду спрагли мандрівці (ДНГ)), **мандрованець** (снилося йому, що він вирушив у далекі мандри, вдягнувши на себе чорний хітон мандрованця і взявши до рук високу, в людський зріст, палицю (ДНГ)), **мандрьоха** (А пісню склав якийсь такий, як і ти, мандрьоха і шалапут (СРМ)), **прибулець** (Прибулець все так само незворушно сидів перед ним, не розплющуючи очей (БПЛ)), **пришелець** (Бо я побачив, що пришелець їсть пожадно все-таки м'ясо, і що його благодущия — ситість хижасака (МОР)), **пришляк** (саме їхні тіні позастигали по кутках і дивляться на нас, прибульців, чи точніше пришляків, із жалем та осудом (НПС)), **подорожжани** (Трое подорожан повернули до мене порожні зінці (МОР)), **подорожні** (Гей! — гукнув я на подорожніх, жартуючи (МОР)), **рибалти** (я згадав, що увечері засидівся був у шинку з рибалтами і добре з ними кружляв аква-віти (МОР)), **странный** (Странний намагався не дивитися на лікаря, бо це могло його злякати (МОР)), **утікач** (Мусить утримувати в уяві та пам'яті несистематизовані й хаотичні клапти своїх споминів, оцей вічний сентимент утікача до рідного гнізда, який виростає в сад...(ПМД)), **ходець-мандрівець** (Я вільний собі ходець-мандрівець і завтра буду далеко від цього дивного місця (МОР)).

Антропоніми концепту *дорога* є надзвичайно важливими лексичними одиницями для ідіолекту Валерія Шевчука, про це свідчить той факт, що часто замість власних назв, імен та прізвиськ, дійові особи у творах зветься *Прибулець*, *Странний* («Сповідь»), *подорожні*, *рибалти*, *подорожжани* («Мор»).

Іменникові репрезентанти **мандрьоха**, **мандрівець**, **мандрованець**, **прибулець**, **подорожні**, **подорожжани**, **пришелець**, **пришляк**, **утікач**, **ієромонах-мандрівець**, **гість-прийда**, **людина мандрівна**, **рибалти**,

странній є одиницями цього семантичного поля концепту. *Гість-прийда* і *людина мандрівна* – метафоричні вирази, *ісромонах-мандрівець*, *рибалти* – це історизми, одиниці пасивної нині лексики, *странній* – авторський неологізм Валерія Шевчука.

Друга семантична група – іменникові репрезентанти, що номінують процес мандрування. Мандрівка, подорож, у творах Валерія Шевчука посідає чільне місце як спосіб існування, духовних пошуків головних героїв, як основний каркас фабули твору, його хронотопу. Найчастіше процес подорожування називається такими іменниковими репрезентантами: *блуканина* (*Зараз він і справді повертався із того широкого світу, в руках у нього — майже порожній чемодан, а в грудях пустеля та суша, гуляють там безмежні вітри, що назбирав він їх під час своєї багаторічної блуканини* (ДНГ)), *блукання* (*усмішкою божевільної Зіни, коли вона поверталася зі своїх цілоденних блукань* (ПМД)), *походеньки* (*Давай постелю тобі, бо онде вже засинаєш, так на тих походеньках утомився* (СВТ)), *шаландання* (*попри все, попри втечу свою і шаландання по світу, він таки нікуди не втік, що він і не може нікуди втекти* (СВТ)), які мають негативну конотацію, характеризують подорож як беззмістовне, порожнє, невдале ходіння далеко від власного дому. Запозичені іменникові репрезентанти *вояж* (*Це не тільки якнайкраще заміняло йому відпускні мандрівки (до моря, на курорти, в санаторії, туристичні вояжі), яких не любив і потреби в яких не мав,— їздити й так йому доводилося надто багато* (СВТ)) і *гастролі* (*Насправді, тютюн таки був "із західних країн", Станіслав накупив його на останніх гастролях* (ПМД)) характеризують поїздку як подорож творчої особистості, мають відтінок високого стилю.

Іменниковий репрезентант *хід* (*Простував вулицею до замку, знизу вгору, туди, де мав сидіти за паперами й писати, але цей хід для мене став теж ніби пісня, бо знав: дорога моя тече вгору повз дім, у віконці якого сидить вона* (БПЛ)) є стилістично нейтральним.

Третя семантична група – назви дороги як місця для ходіння чи проїзду.

За матеріалом і способом творення *дорога* має іменникові репрезентанти *асфальт* (*вона таки ніколи не забуде цієї дороги і того, як закінчився асфальт і як пішли вони по вулиці ґрунтовій* (СВТ)), *бруківка* (*повз них прогрімла, важко струшуючись по бруківці, вантажна машина* (СВТ)) і *лижня* (*Мої лижви легко бігли по прокладеній мною-таки лижні* (СВТ)). Такі назви є метонімічними. Вони вказують на матеріал, з якого прокладено дорогу.

За функціональним призначенням для пішохідного чи автомобільного пересування назву дороги диференційовано завдяки іменниковим репрезентантам *автодорога* (*коли розплющився, знову покотила грудочками автодорога* (СВТ)), *алея* (*Ми з нею вже не раз блукали алеями київських парків, бо наші стосунки почалися позаминулого року. Отже, мали змогу*

блукати й по осінніх алеях (ПМД)), **відроги, лазівки** (І в тому морокові оживали залиті світлом, схожим на місячні доріжки та струмки, якісь сутерени, що також ставали дорогами, а у відрогах — лазівками, ніби були дуплом якогось велетенського незнамого дерева (СРМ)), **бульвар** (Дивна туга й жаль охоплювали її, бо вона не знала, що цей її хід бульваром ще й пієта по самотній, загубленій у цьому житті жінці (СВТ)), **доріжка** (Ішов садовою доріжкою і мимохить вимічав величезні, вкриті росю буравиці в траві (ДНГ)), **проходка** (Очевидно, та дорога і моя нею проходка залишили чимале враження (ПМД)), **підземні ходи** (лазіння по скелях і по підземних ходах, що їх вирила вода на протилежному боці річки (СЖД)), **стежина** (Олександра любила дорогу на Крошню: шосівка, кепсько моцена бруком, а пообабіч верткі стежини, по яких розсипалися, цвітучи вихідними сукнями й костюмами, хлопці й дівчата (ДНГ)), **тунель** (Більше того, той коридор став ясним тунелем і не вів нікуди, а розчинявся у глибині сусідських городів (СВТ)), **шосе** (Ми вийшли на дорогу, що вела з Бишева до Житомирського шосе. Була вона порожня (ПМД)), **шосівка** (цей мій настрій не порушився, коли одна й друга машини, що мене наздогнали, і не подумали зупинитися, щоб підвезти мене хоч би до шосівки (ПМД)), **хідник** (Розсунув пасмату штору й побачив порожній хідник, мокрий і лискучий, по ньому йшла під пасматою парасолею якась жінка (ПМД)). Відповідно, іменникові репрезентанти **автодорога, тунель, шосе і шосівка** позначають дорогу, призначену для переміщення автомобілей, тоді як **алея, бульвар, доріжка, стежина, хідник** — для піших прогулянок, ходіння. Іменникові репрезентанти **відроги, підземні ходи і лазівки** номінують вузьку дорогу, вельми скрутну для звичайного пересування по ній.

До складу приядерної зони входять також синоніми ядерних іменникових репрезентантів: **вулиця** (Йому здалося, що ця вулиця — не просто шлях, який так собі кладеться, весь простір наповнювався тими золотистими хвилями, і чи від блимливих калюж серед дороги, чи від повітря видалося йому, що шлях, яким ішов, дивно запрозорів (ДНГ)), **вуличка** (Чи вийду, пане господарю, — чемно спитав Климентій, — цією вашою вуличкою до річки? (БПЛ)), **завулок** (і він знову минав рідний завулок, а повертав на порожні довгі вулиці (ДНГ)), **путівець** (Степан Ніс — мій прапрадід, він мене й послав, але я, певне, розминувся з вами, коли завернув на малий путівець (ДНГ)), **середохрестя** (Ми всі потомлені й пригноблені. Зупиняємося на середохрестях і розгублено озираємося (МОР)), **тупець** (Едік же зліз із дерева, став, подивився на роззявляк в один і в другий бік, а тоді спокійно, не витираючи крові, подався геть, правда, не туди, куди побігла Муся, а звернув у завулок, який, до речі, вів у тупець (ПМД)). З них **вулиця, вуличка, завулок, путівець** називають дорогу, оточену будинками, а іменники **середохрестя і тупець** «вписують»

дорогу в певну систему координат: середохрестя – місце перетину кількох доріг, тупець – кінцева точка дороги.

Периферію концепту утворюють фразеологічні одиниці, об'єднані наявністю іменникових репрезентантів концепту *дорога*: **ввійти в колію** (*Але по тому в мені заявила якась порожнеча й обридження, тобто я знову ввійшов у колію і міг вважати, що щасливо відбив вальний наступ супроти мене жіночого ества і переміг його тим, що впаав перед ним ниць, упослідивши й себе, і його* (ПМД)), **взяти на плече мандрівницьку торбу** (*Знав, що вирішилася його доля: йому таки наказано те, що кожен має за річ узвичаєну, йому надійшла пора покинути батькове обійстя і взяти на плече мандрівницьку торбу...* (ДНГ)), **воєнні путі** (*Окрім того, жінок на цій землі вдвічі більше, як написав ув одному зі своїх віршів Климентій: дві жінки й один чоловік, бо чоловіка чатує в цьому світі більше напастей та лих: вони й на воєнних путях помирають, в той час як жінки залишаються по домах цілі* (БПЛ)), **до добра стежка вузька, а до зла широка й прудка** (*До добра стежка вузька, а до зла широка й прудка* (БПЛ)), **збивати з пуття** (*Забув і він, і Єремія, котрий його з пуття збив, що жінка так само богом сотворена істота* (НПС)), **іти своєю дорогою** (*Ідіть, люди, своєю дорогою, а я своєю, — із серцем сказав дяк* (СРМ)), **міряти шляхи** (*утомився я міряти шляхи — може, це сталося тому, що на тих шляхах притоптався, а може, й від того, що в мені тяжко вмирало чи не бажало вмирати, засмічуючи душу, кохання, яке й коханням не назвеш* (ПМД)), **на нову дорогу шукай нові ноги** (*На нову дорогу шукай нові ноги* (СРМ)), **обходити десятою дорогою** (*Обходь, сказав, десятою дорогою той клятий Троянів, бо там тобі карка звернуть* (СРМ)), **наставити на праву путь** (*тільки Бог може наставити його, мандрівника, на праву путь і очистити всіляку душевну скверну* (БПЛ)), **пуститися на чийось стежечку** (*Хочеш на Піддубного стежечку пуститься?* (СВТ)), **стати на шлях вибору** (*Стань на шляху вибору,— сказав мені голос,— і забудь свої непоштиві до Чорного Чоловіка думки* (СПВ)), **ступити на життєву стежку** (*Я хотів іще сказати світові й життю своє слово, бо не можу розтати, як сніжина, не можу зникнути, тільки ступивши на стежку життєву* (СПВ)), **ступити на стежку правди** (*Той же, хто сумнівається, на стежку правди ступив* (СПВ)), **топтати стежку до когось** (*А може, він, панотець, також топтав стежечку до Явдохи, коли так в її дудку грає?* (СРМ)), **туди вам і дорога** (*Туди вам і дорога* (БПЛ)), **увалася стежка до когось** (*Увалася моя стежечка й до рідного батька* (ПМД)), **через дорогу навприсядки** (*Отже, мама не була родичкою ні бабці, ні татку, а так тільки: щось через дорогу навприсядки* (ПМД)) тощо.

Авторські метафоричні та метонімічні іменникові репрезентанти є основним підґрунтям периферійної зони концепту і становлять найбільший інтерес для дослідника. У творах Валерія Шевчука зустрічаємо такі переносні

позначення концепту *дорога*: **Змій дороги** (уздрів довгого білого змія дороги, цілком порожньої, хіба що котився по ній невеличкий візець, запряжений сліпою клячею, яка не так бігла, як трюхкала, покиваючи темною головою (СРМ)), **коридор** (звідусіль полилася на нього щедро блакитнява, бо весь простір над стежкою густо наповнився нею, проклавши йому довгий і незвично високий коридор (СВТ)), **лабіринти ночі** (хлопчик тільки мене побачив на вулицях. Тільки мене він може попросити вивести з цих лабіринтів ночі, і в тому нічого дивного: той хлопчак — я сам (СВТ)), **ремінісценцію прогулянка із задоволенням і не без моралі** (я без найменшого спротиву покинув свою затишну "нору" й поїхав у цю химерну манорівку, прогулянку із задоволенням і не без моралі, як визначив Тарас Шевченко (ПМД)), **місячні доріжки** (І в тому морокові оживали залиті світлом, схожим на місячні доріжки та струмки, якісь сутерени, що також ставали дорогами (СРМ)), **простір доріг** (Чому в ній опинився я, людина, яка найбільше любила сонце — простір доріг, жінок, добру їжу й мудрі розмови? (МОР)), **річка-дорога** (він рушить по тій річці-дорозі, що сам її створив (ДНГ)), **синє полотно** (Ясно-синю дорогу побачив у той ранок Хлопець — клалася вона мостом з їхньої гори на гору протилежну, перерізала Варваровий сад і тяглася туди далі, до лісу. Йому аж дихання заклало, так захотілося ступити на те синє полотно і рушити по ньому, не озираючись (ДНГ)), **стежка-маленький ескалатор** (І я йшов далі по стежці, власне не я йшов, а вела мене вона, стежка, — маленький ескалатор, до якого був приліплений стопами (ПМД)), **сніги** (Хіба не з Божого повеління пустилися ми в ці сніги? (БПЛ)), **стежка-павутина** (Тільки коли минуло два дні і дві ночі, вийшов на стежку-павутину малий головач і повільно подибає по ній до городу, розважно налягаючи на цівка (НПС)), **стрічка** (Я знову пішов, цього разу вже бачачи шлях: тоненька, ледь помітна стрічка, яка тяглася безконечно в глибину (СПВ)) тощо.

Отже, периферія концепту *дорога* — найцікавіший матеріал для дослідження, оскільки саме ця зона концепту демонструє ідіолектні особливості прози Валерія Шевчука, показує найвіддаленіші, опосередковані значення концепту *дорога*. Цей рівень концепту поєднує загальномовні елементи, тобто фразеологічні одиниці, й індивідуальні, авторські тропи. Метафоричність може бути створена 1) за ознакою зовнішньої схожості дороги й інших реалій — *змій дороги*, *річка-дорога*, *синє полотно*, *стежка-павутина*, *стрічка*; 2) за принципом активізації головної ознаки дороги, наприклад, розміром чи напрямком — *коридор*, *лабіринти ночі*, *простір доріг*, *стежка-маленький ескалатор*; 3) за ознакою матеріалу, з якого зроблено дорогу, чи джерела, з якого вона походить, — *місячні доріжки*, *сніги*; 4) за характеристикою мети подорожі — *ремінісценція прогулянка із задоволенням і не без моралі*.

Концепт *дорога* потребує подальшого дослідження, зокрема, вивчення його прикметникових і дієслівних лінгвальних репрезентантів, кореляції цього концепту з іншими ключовими концептами творів Валерія Шевчука тощо.

Література

1. Маслова В. Поэт и культура: концептосфера Марины Цветаевой: Учебное пособие / В.А.Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 256 с.
2. Монахова Т. Концепти «дім» і «дорога» у творах Валерія Шевчука: коментар письменника // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах. – 2007. – № 1. – С. 90 – 92.

Список джерел – творів Валерія Шевчука

БПЛ	Біс плоти: Історичні повісті. – Київ: Твім інтер ЛТД, 1999. – 360 с.
ДНГ	Дім на горі: Роман-балада. – К.: Рад. письм., 1983. – 487 с.
МОР	Мор: Повість. – Львів: Піраміда, 2004. – 256 с.
НПС	На полі смиренному, або ж Новий синаксар Київський, писаний грішним Семеном-затворником святого Печерського монастиря: Роман // Дніпро. – 1982. – №1. – С. 70–112; №2. – С. 66–104.
ПМД	Привид мертвого дому: Роман-квінтет. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2005. – 600 с.
РЗК	Розсічене коло: Повість // Дзвін. – 1997. – №2. – С. 3–44.
СВТ	Стежка в траві: Житомирська сага: У 2 т. – Х.: Фоліо, 1994. – Т.1. – 494 с; Т.2 – 526 с.
СЖД	Темна музика сосон: Роман. Сад житейський думок, трудів і почуттів: Автобіограф. замітки. – К.: Акцент, 2003. – 448 с.
СРМ	Срібне молоко: Роман. – Львів: Кальварія; Київ: Книжник, 2002. – 192 с.